

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 41

Заснований в 1996 році

Рівне – 2008

ББК 74.20

О - 59

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 41. — Рівне: РДГУ, 2008. — 217 с.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 31. 10. 2008 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2008

За опитувальником “Ставлення до життя, смерті і кризових ситуацій” досліджено, що чим більш зрілі стають особистості, тим більше вони приймають себе, розуміють мінливість життя, є онтологічно захищеними, бачать сенс життя і кризової ситуації, яка сприймається як можливість для саморозвитку.

На середньому рівні вираженості студенти сприймають життя як особистісний ріст, самовдосконалення і розвиток здібностей, вони ще недостатньо прагнуть до росту і пізнання себе. Деякі студенти вважають, що життя – це можливість використовувати всі матеріальні блага, гарно пристосуватися.

Разом з тим, дещо нижчі показники за шкалами “концепція смерті”, “прийняття почуттів по відношенню до смерті” і “прийняття смерті” як природної складової життя. Напевно, це зумовлено відносно молодим віком досліджуваних, коли роздуми про смерть ще не є актуальними. Можливо, має місце захисний механізм уникнення роздумів про смерть.

Висновки. Отже, особистісна зрілість студентів напряму “Психологія” характеризується ще деякою незавершеністю, недостатньою цілісністю. Можливо, через молодий вік, або недостатню мотивацію до самозростання, хоча навіть особистісно зрілі люди мають певні недоліки.

Разом з тим, варто пам'ятати, що професія психолога вимагає постійної роботи над собою. Саме до розвитку таких важливих особистісних характеристик як: відкритість власному досвіду, відповідальності, толерантності до невизначеності, креативності, глибоких міжособистісних відносин, сили особистості, вмінні ставити реалістичні цілі, розвитку рефлексії, самовдосконалення, гармонійності, цілісності особистості має прагнути психолог, який мріє стати професіоналом.

Займаючись самоаналізом, саморозвитком, особистісним самовдосконаленням особистість рухається в напрямку набуття рис особистісної зрілості. Допомогти цьому зможуть і спеціально організовані умови: навчальний процес у закладах освіти, відвідування факультативів (“Я – зріла особистість”), тренінгів особистісного зростання, консультацій психологів, психотерапевтів, ведення щоденників самоспостереження та ін.

Підвищувати особистісну зрілість можливо шляхом відпрацювання власних емоційних і змістових проблем, оволодіння певною культурою самоаналізу і особистісної рефлексії, усвідомлення власних особистісних цінностей. Таким чином, особистісна зрілість піднімає особистісний розвиток на якісно вищий рівень, гармонізує особистість, стимулює її активність, вдосконалює, особливо це є важливо для психологів, де особистісна зрілість – важливий компонент особистості даного фахівця.

Оскільки вища освіта розглядається як засіб професійного і особистісного розвитку студента, то результати даного дослідження можуть бути використані для розробки методики формування особистісної зрілості в процесі професійної підготовки студентів напряму “Психологія”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.С. Практическая психология: Учебник для студентов вузов. – М.: Академический Проект; Триста, 2005. – 496 с.
2. Гильбух Ю.З. Тест-опросник личностной зрелости. – К.: Научно-практический центр «Психодиагностика и дифференцированное обучение», 1994. – 24 с.
3. Гусев Л.И. К проблеме измерения толерантности к неопределенности // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №1. – С. 21-28
4. Данилова Т.Н. Опросник диагностики типа направленности личности практического психолога // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – №8. – С. 41-44
5. Психология личности. Словарь-справочник / Под ред. П.П.Горностая, Т.М.Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 294с.
6. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2002. – 672 с.
7. Слотина Т.В. Психология личности: Учебное пособие. – СПб: Питер, 2008. – 304 с.
8. Тимошук И.Г. Диагностический инструментарий исследования некоторых аспектов ответственности у студентов-психологов // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – №8. – С. 37-40
9. Шемелюк І.Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – №6. – С. 26-27
10. Штепа О.С. Пропріум зрілої особистості // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – №2. – С. 26-35

Резюме. *Статья раскрывает основы психодиагностики личностной зрелости студентов направления “Психология”. Рассматриваются особенности изучения личностной зрелости с учетом специфики данной специальности. В статье подается методика проведения исследования и его результаты.*

Summary. *The article exposes bases of psychodiagnostics of personality maturity of students of direction “Psychology”. The features of study of personality maturity are examined taking into account the specific of this speciality. The method of leadthrough of research and his results is given in the article.*

УДК 159.938.363.5

І.А. ДРУЖИНІНА

ТРЕНІНГ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Резюме. *У статті аналізується роль тренінгових методів у професійній та особистісній підготовці майбутніх фахівців у галузі психології. Розглядаються теоретичні аспекти проблеми і пропонуються фрагменти програми тренінгу професійної ідентичності студентів-психологів.*

Ключові слова: *професійна ідентичність, особистісне і професійне зростання майбутнього психолога, активні методи навчання.*

Постановка проблеми. Світові тенденції розвитку освіти спонукають до трансформації навчально-виховного процесу в українській вищій школі та висувають нові вимоги до якості професійної підготовки майбутніх фахівців. У свою чергу,

професійна підготовка, будучи особливим видом діяльності, що базується на засвоєнні людиною суспільного досвіду та формуванні на цій основі психологічної системи діяльності та особистості в цілому, повинна обумовлюватись характером цієї діяльності та базуватись на аналізі її психологічного змісту.

Аналізуючи процес професійної підготовки майбутніх практичних психологів, необхідно визнати, що навчання у системі вищої школи спрямоване передусім на надання теоретичних знань та вироблення предметних умінь та навичок. Разом з тим, досягти особистісного та професійного зростання, що є дуже важливим для даної спеціальності (враховуючи різноманітність професійних функцій психолога), шляхом використання лише традиційних методів навчання на сьогодні практично неможливо. Таким чином, постає питання доцільності використання активних методів і прийомів навчання та їх впливу на оптимізацію процесу підготовки майбутніх практичних психологів шляхом активізації самопізнання студентів, їх професійного самовизначення, усвідомлення реальності життєвих планів тощо.

Практично всі автори, наукові розробки яких присвячені даній проблематиці (Г.С.Абрамова, Г.О.Балл, О.Ф.Бондаренко, Ж.П.Вірна, П.П.Горностай, Л.В.Долинська, Ю.Г.Долінська, І.В.Дубровіна, Н.Л. Коломійський, Л.В.Мова, В.Г.Панок, Н.І.Пов'якель, Н.В.Пророк, О.П.Саннікова, Л.Г.Терлецька, Л.І.Уманець, Н.В.Чепелева, Н.Ф.Шевченко, Т.С.Яценко і ін.) вказують на цінність побудови процесу навчання, насамперед орієнтованого на професійно-особистісне зростання студентів-психологів, що реалізується в контексті використання не лише традиційних методів освоєння професії.

Одним з найбільш ефективних методів навчання нами вважаються активні методи групової діяльності, а саме соціально-психологічний тренінг (СПТ) та окремі методи активного соціально-психологічного навчання.

Ю.М.Ємельянов, Л.А.Петровська відзначають досить широкий спектр методичних форм СПТ, який характеризується різноманітністю завдань та може виступати засобом впливу, спрямованим на розвиток знань, соціальних установок, вмінь та досвіду в сфері міжособистісного спілкування, а також бути засобом розвитку компетентності у спілкуванні [3; 8; 9].

С.І.Макшанов пропонує для визначення тренінгу термін "цілеспрямована зміна" [6]. Таке трактування дає можливість для опису великої кількості явищ, що стосуються динаміки психологічних феноменів людини і групи, відображає процесуальні і продуктивні характеристики тренінгу, підкреслює "суб'єкт-суб'єктний" характер тренінгу.

В поведінковій терапії тренінг розуміють як цілеспрямовану та стандартизовану послідовність дій по формуванню нових навичок поведінки (В.Г.Ромек) [12].

Н.Ю.Хрящева акцентує увагу на глибшому розумінні тренінгового процесу і пропонує визначити тренінг як багатофункціональний метод цілеспрямованих змін психологічних феноменів людини, групи і організації з метою гармонізації професійного та особистісного буття людини [11].

Подібне трактування моделі соціально-психологічного тренінгу можна також зустріти в роботах В.П.Захарова, Л.М.Карамушки, В.І.Юрченко, Т.С.Яценко та ін.

Ряд вчених (О.О.Бодальов, Л.А.Петровська, В.В.Столін, Ю.М.Ємельянов, О.Г.Ковальов) акцентують увагу на цінності набутих у груповій роботі знань, підкреслюючи, що вони особистісні, а не привнесені зовні. Це підтверджується метою і процедурою СПТ, де відсутнє нав'язування певних норм і правил, а завданням є підведення його учасників до осмислення, з одного боку, перешкод, труднощів, характерних для ситуації міжособистісного спілкування, а з другого – до з'ясування умов і факторів, що оптимізують спілкування.

У вітчизняній психологічній літературі немає повного переліку психотехнічних дій і механізмів психологічного впливу групової психокорекційної роботи. Найбільшою мірою ця проблема розроблена в працях О.О.Бодальова та В.В.Століна [1]. На думку науковців, психотехнічні засоби являють собою комплекс, що викликає базові, ціннісні та спеціальні психотехнічні дії.

О.Ф.Бондаренко [7] доповнює цей список ще і розширенням самосвідомості, та висловлює думку про те, що усі форми міжособистісних стосунків і взаємодій у групі, що мають найбільш виражений корекційний потенціал, можна умовно об'єднати у дві основні категорії: неспецифічні корекційні механізми та механізми спрямованої психологічної корекції.

У роботі тренінгової групи необхідним є збереження специфічних принципів, реалізація яких є однією з умов ефективної роботи групи соціально-психологічного тренінгу. Л.А.Петровська [9] виділяє наступні:

- принцип "тут і зараз";
- принцип персоналізації висловлювань;
- принцип акцентованості мови почуттів;
- принцип активності;
- принцип конфіденційності.

Поряд з технічними СПТ, ефективно працюють такі методи та прийоми активного соціально-психологічного навчання (АСПН) як групові дискусії, а саме аналіз проблемних ситуацій; рольові ігри; вправи на самопізнання і самооцінювання; мозковий штурм; психомалюнок тощо (І.В.Вачков, Ю.М.Ємельянов, Л.А.Петровська, О.С.Прутченков, Т.С.Яценко та ін.). Відповідно, робота в групі АСПН також спрямована на поглиблення та розширення соціальної компетентності учасників навчання, розвиток їх соціально-перцептивного інтелекту, самореалізації, професійної інтуїції, набуття самоідентичності.

Загалом, використання активних методів навчання як бази моделювання діяльності спеціаліста, дає змогу перетворювати і синтезувати знання, здобуті під час вивчення окремих теоретичних дисциплін, і використовувати їх для розв'язання практичних завдань. З іншого боку, вони виступають навчальним полігоном, що дає можливість відпрацьовувати окремі вміння, які іноді вже неможливо відпрацювати на реальному робочому місці [13].

Вище зазначені активні методи навчання були використані нами при вирішенні задач, пов'язаних з розвитком професійної ідентичності та її структурних компонентів у майбутніх практичних психологів. Як зазначає Ж.П.Вірна [2], першочерговим індикатором мотиваційної сфери особистості психолога, що обумовлює ставлення до професійної діяльності, виступає уявлення про себе як про професіонала, ступінь ідентифікації образу Я з образом професіонала. Тому більш ґрунтовне вивчення проблеми особистісно-професійного становлення практичного психолога під час навчання передбачає аналіз чинників розвитку професійної ідентичності як системи, що забезпечує набуття визначеності і цілісності особистості у професійному просторі, розкриття сутності професійного Я.

Дослідження психологічних механізмів і умов розвитку професійної ідентичності студентів-психологів в процесі підготовки у ВНЗ дозволило розробити і реалізувати систему психологічних впливів у формі тренінгу професійної ідентичності.

Мета даного тренінгу полягала в створенні умов, які б сприяли виробленню учасниками своєї позиції в професійних ситуаціях і відносинах (свого професійного стилю) та удосконаленні рівня розвитку компонентів професійної ідентичності, визначальних для успішної діяльності психолога. Задачі тренінгу включали: створення умов для усвідомлення студентами-психологами своїх професійних можливостей, розуміння свого професійного Я; визначення шляхів входження у психолого-професійне співтовариство і вектора подальшого професійного зростання; ухвалення себе в професії, управління собою в професійних ситуаціях і в цілому своїм професійним розвитком.

В основу побудови тренінгової програми лягли положення та вправи, запропоновані у працях відповідного спрямування вітчизняних та зарубіжних психологів-дослідників і практиків (В.Ю.Большакова, І.В.Вачкова, Є.О.Климова, Н.І.Кривоконь, Н.С.Пряжнікова, Н.В.Самоукіної, Л.Г.Терлецької, Л.Б.Шнейдер, Н.Ю.Хрящевої, К. Фопеля, Т.С.Яценко та багатьох інших).

Програма, що складається із 12 тренінгових занять, структурованих відповідним чином, полягала в постановці специфічних задач, обумовлених змістом даного дослідження, оригінальному змісті вправ, що відображає особливості майбутньої професійної діяльності студентів-психологів і зміні процедури проведення тренінгу з урахуванням специфіки освітнього процесу у ВНЗ.

При підготовці тренінгу нами також враховувалося, що формування і розвиток професійної ідентичності проходить через три основних етапи:

- настановчий (усвідомлення проблеми, моделювання професійного еталона і моделі професійної поведінки);
- імітаційний (імітація бажаної поведінки, навчання новим манерам, звичкам, освоєння поведінкових патернів);
- трансформаційний (здійснення змін у вибраному еталоні, індивідуальне наповнення його своїм змістом, ототожнення себе з професійною групою, емоційне включення в нове життя, ціннісна переорієнтація).

Тренінгові заняття проводились із студентами експериментальних груп І, ІІ, ІІІ курсів психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету. Робота проводилася з періодичністю 1-2 заняття на тиждень протягом двох місяців.

Особливостями проведення тренінгу професійної ідентичності було: дотримання принципів групової роботи; націленість на психологічну допомогу студентам-психологам, при посередницькій ролі ведучого; наявність постійної групи, яка періодично збирається на зустрічі; просторова організація; атмосфера розкнутості і свободи спілкування, за допомогою отримання особистого досвіду взаємодії, вільної рефлексії цього досвіду на основі створення ведучим сприятливих і безпечних умов; керована динаміка групового процесу.

Структурно програму тренінгу можна розділити на три частини:

- *ввідна* (настановно-орієнтовна), розрахована на одне заняття;
- *основна* (формувальна), на яку відводиться 10 занять;
- *завершальна*, одне заняття.

В ході занять використовувалися такі психотехніки і прийоми як ролеві та ділові ігри, аналіз професійних ситуацій, тематичні обговорення і дискусії, зворотний зв'язок і рефлексія, саморегуляція психічних станів та ін. Крім того, учасниками тренінгу складалися самозвіти, що дозволяли оцінити ефективність тренінгу.

Наведемо схематичний зміст завдань тренінгових занять та окремі вправи для їх поетапної реалізації.

Таблиця 1.

Перелік тренінгових завдань та засобів їх реалізації

<i>Основні завдання тренінгу</i>	<i>Приклади вправ і психотехнік для їх реалізації</i>
Виявлення життєвих і професійних перспектив; рефлексія складових професійного образу психолога-практика; виявлення професійних стереотипів і робота з ними.	"Хто Я?", "Зоряний час", "Асоціації", "Подорож за міфами", "Що я хочу змінити", "Професійні стереотипи".
Створення умов для усвідомлення професійних цінностей і принципів; формування установки на розвиток своїх професійних якостей; оцінка професійно важливих якостей психолога-практика; розвиток адекватної професійної самооцінки і правильного реагування на критику.	"Готель", "Поганий психолог", "Потрібен психолог", "Спілкування у парі", "Що головне в роботі".
Усвідомлення професійних вимог; аналіз особливостей реалізації професійних цілей; усвідомлення і подолання перешкод на шляху до професійних цілей; розвиток професійної інтуїції.	"Реклама своєї професії", "Витрачаємо гроші на Справу", "Асоціації по професійному портрету", "Демонстрації", "Професійні пастки", "Презентація", "Ідентичності, що накладаються", "Еміграція".
Тренування професійних умінь і навиків слухання, осмислення почутого; розвиток уміння працювати з відповідальністю; розширення тимчасової професійної перспективи; усвідомлення значущих професійних подій.	"Слово-поняття", "Лекція", "Слухати і чути", "Ідентифікація з роллю клієнта", "Ухвалення відповідальності", "Завдання на встановлення психологічного контакту", "П'ять речень", "Професіонал-одногоднівка", "Події професійного становлення", "Професійні ситуації", "Телепатія".
Усвідомлення своїх професійних можливостей; осмислення професійних інтересів і позицій; розвиток навиків емпатії, професійної впевненості і взаєморозуміння.	"Один для одного", "Психологічна спільнота", "Професійна ідентичність", "Телефон довіри", "Шерлок Холмс", "Ретроспекція", "Розвідка", "Лист історичному персонажу".
Виразення своїх професійних цінностей і установок; пошук шляхів творчого самовираження.	"Наставники", "Дещо про інших людей і про себе", "Рівень щастя", "Сходи", "Мій професійний портрет в промінні сонця".
Аналіз своєї професійної ідентичності; вербалізація неусвідомлюваних бажань; розвиток уявлень про професійне майбутнє; формування позитивного образу професійного Я.	"Професійний портрет", "Хочу, можу, повинен – і це Я", "Зняття напруги в 12 точках", "Ідентифікація – який я", "Список Роджерса", "Усвідомлення свого Я-образу", "Подарунки".

Важливу роль в розвитку професійної ідентичності студентів-психологів виконували суб'єктивні очікування і соціальні перспективи, визнання їх оточуючими як майбутніх професіоналів і професійна самопрезентація, а також ритуалізація в

професійній поведінці. Як узагальнена детермінанта розвитку професійної ідентичності студентів-психологів під час навчання у ВНЗ виступало інформаційно насичене освітнє середовище, з якого вони черпали уявлення про об'єкт і суб'єкт психологічної діяльності, її цілі і задачі, способи отримання, утворення або придбання необхідних навиків, вимоги професії до особистості і інше.

Висновки. Вдосконалення процесу підготовки студентів-психологів залишається пріоритетним у контексті освітніх трансформацій в сучасних ВНЗ у зв'язку із збільшенням попиту на психологічні послуги та розширенням спектру проблем суспільного та особистісного плану. Застосування активних форм та методів навчання здатне забезпечити оптимальний рівень особистісно-професійного розвитку майбутніх фахівців-психологів. Розвиток професійної ідентичності як динамічної системи професійного самовизначення, персоналізації і самоорганізації можна трактувати не як зміну напрямку психолого-професійного навчання, а як вдосконалення його якості, розширення репертуару можливостей, збільшення освітніх ресурсів.

Проведений експеримент показав, що елементи тренінгу професійної ідентичності можна використовувати не тільки в груповій, але і в індивідуальній роботі з студентами-психологами.

Досвід застосування тренінгу професійної ідентичності та його ефективність показали необхідність його впровадження в практику підготовки студентів-психологів у ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодалёв А.А., Столин В.В. О задачах в области научно-психологического обеспечения службы семьи // Семья и формирование личности: Сб. науч. тр. / Под ред. Бодалёва А.А. – М.: Изд. АПН СССР, 1981. – 248 с.
2. Вірна Ж.П. Професійна ідентифікація психолога // Актуальні проблеми діяльності психологічної служби системи освіти: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 11-12 квітня 2006р. – Суми, 2006. – С.16-19.
3. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое общение. – Л.: ЛГУ, 1985. – 168 с.
4. Карамушка Л.М., Малигіна М.П. Використання інтерактивних технік у процесі підготовки менеджерів та персоналу освітніх організацій до управління: Методичні рекомендації. – К.-Рівне, 2003. – 20 с.
5. Ковалев А.Г. Психология личности. – М.: Педагогика, 1970. – 319 с.
6. Макшанов С.И. Психология тренинга. – СПб., 1997. – 169 с.
7. Основи консультативної психології. Аналіз сучасних концепцій: методичні рекомендації для студентів педінститутів спеціальності "Практичний психолог у закладах народної освіти" / Укл. О.Ф. Бондаренко. – К.: РНМК Міносвіти України, 1992. – 116 с.
8. Петровская Л.А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг. – М.: МГУ, 1989. – 216 с.
9. Петровская Л.А. Теоретические и методологические проблемы социально-психологического тренинга. – М.: МГУ, 1982. – 168 с.
10. Прутченков А.С. Социально-психологический тренинг в школе. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 640 с.
11. Психогимнастика в тренинге / Под ред. Н.Ю.Хрящевой. – СПб.: "Речь", Институт тренинга, 2001. – 256 с.
12. Ромек В. Г. Тренинг уверенности в межличностных отношениях. – СПб.: Речь, 2002. – 175 с.
13. Терлецька Л.Г. Рольова гра як засіб формування професійно-значущих якостей майбутнього практичного психолога: Дис...канд..психол.наук: 19.00.07 / Київський ін-т удосконалення вчителів ім. Бориса Грінченка. – К., 1997. – 175с.
14. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 1996. – 264 с.

Резюме. В статье анализируется роль тренинговых методов в профессиональной и личностной подготовке будущих специалистов в отрасли психологии. Рассматриваются теоретические аспекты проблемы и предлагаются фрагменты программы тренинга профессиональной идентичности студентов-психологов.

Summary. The role of training methods in professional and personality preparation of future specialists in industry of psychology is analysed in the article. The theoretical aspects of problem are examined and the fragments of the program of training of professional identity of students-psychologists are offered.

УДК 159.942.5–057.87

О.В. ДУДАР

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ВІДГУКУВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Резюме. У статті розглядаються теоретичні засади побудови програми з розвитку емпатії старшокласників; визначені мета, завдання, принципи, форми проведення занять; показано системний аналіз реалізованої програми через характеристику окремих етапів і конкретних вправ.

Ключові слова: міжособистісна перцепція, механізми, чинники, емпатія, емоційно-ціннісне ставлення, групова робота.

Постановка проблеми. Процес міжособистісної перцепції відіграє надзвичайну роль у житті кожної окремої особистості, адже він є важливим аспектом соціальної взаємодії. Водночас, образ партнера по спілкуванню виступає в ролі регулятора поведінки суб'єкта і визначає ефективність комунікативної діяльності. В образі людини, яку сприймає старшокласник, вагомими є фізичні властивості, особливості зовнішності, виразна поведінка [1; 3; 5]. До того ж у цьому віці розширюється обсяг та підвищується рівень адекватності оцінювання властивостей інших людей, значно збагачується коло використовуваних категорій і понять, знижується категоричність суджень та виявляється їх гнучкість і різнобічність сприймання. У фізичному образі іншої людини починають виокремлюватись властивості, що відображають своєрідність її особистості як об'єкта сприймання. Суттєвої значущості надається динамічним, експресивним характеристикам людини, що пов'язано зі збільшенням частоти фіксувань емоційно-динамічних проявів, які в умовах взаємодії виконують регулятивну функцію.

Аналіз досліджень міжособистісної перцепції дає можливість виокремити низку універсальних психологічних феноменів (механізмів), що забезпечують процес сприймання, розуміння та оцінки іншої людини: ідентифікація, емпатія,

З М І С Т

<i>Від редакції</i>	3
Булах І.С. Теоретичні засади обґрунтування вихідних положень психологічної допомоги в процесі особистісного зростання підлітка.....	4
Ковалевич В.В. Психосоціальне формування екзистенціальних перспектив личности в контексті консолідації общества.....	8
Максимова Н.Ю. Психологічний супровід як засіб корекції поведінки соціально дезадаптованих підлітків.....	11
Павелків Р.В. Шляхи оптимізації психологічної адаптації та навчальної успішності студентів-першокурсників у контексті діяльності психологічної служби ВНЗ.....	15
Шевченко Н.Ф. Теорія і практика психологічної допомоги хворим.....	18
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Ігрова терапія як засіб психологічної допомоги.....	21
Артемова О.І. Важливі аспекти психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу сучасної школи.....	24
Безлюдна В.І., Корчакова Н.В. Психологічне сприяння розвитку творчого потенціалу старшокласників.....	26
Белікова Н.О. Формування готовності майбутнього фахівця з фізичної реабілітації до здоров'язберігаючої діяльності.....	28
Бабак К.В. Психологічний супровід особистісно-професійного розвитку студентів.....	31
Воробійов А.М. Культурницька індивідність української психіки у контексті світовідчуження.....	33
Вронська В.М. Проблеми психологічної підготовки старших медичних сестер дошкільних навчальних закладів в інституті післядипломної педагогічної освіти.....	36
Галян О.І. Психологічні аспекти включеності юнаків у процес виховання.....	39
Герасіна С.В. Теоретичні засади психологічної допомоги учням ПТНЗ у формуванні їх готовності до професійної самореалізації.....	42
Главінська О.Д. Зміст психологічного супроводу для розвитку молодшого школяра.....	46
Дем'янюк О.Б. Сучасні технології трансперсональної психології.....	48
Дідик Н.М. Теоретичні і практичні основи психодіагностики особистісної зрілості студентів напрямку "Психологія".....	50
Дружиніна І.А. Тренінг професійної ідентичності в системі підготовки практичних психологів.....	52
Дудар О.В. Особливості розвитку емоційного відгукування старшокласників.....	55
Іванюк І.Я. Сім'я з „особливою” дитиною та її емоційні установки.....	58
Івашкевич Е.З. Особливості використання психотехнік з метою проведення реабілітаційної роботи зі школярами з особистісними розладами.....	61
Карєпова Е. В. Архетипічні паттерни поведінки як основа формування життєвого сценарію.....	65
Карковська Р.І. Психологічна підтримка агресивних абонентів в телефонному консультуванні.....	70
Кириченко Н.А. Психологічні особливості постановки та досягнення мети особистістю.....	72
Климишин О.І. Християнсько-орієнтований зміст психологічної допомоги невиліковно хворим людям.....	75
Когутяк Н.М. Гуманістичний підхід у дослідженні проблеми віктимності особистості.....	79
Козловська Е.В. Гармонійні стосунки в сім'ї як фактор особистісного зростання.....	82
Колісник О.П. Медитація як стержень будь-якої духовної практики та як засіб радикальної психологічної самопомоги.....	86
Корнієнко О.В. Психодіагностика особливостей психосоматичного здоров'я студентської молоді.....	91
Косарева О.І. Корекція особистісного розвитку дошкільника.....	96
Кочубейник О.М. "Що означає бути собою?": кризова природа запитання.....	98
Кулаков Р.С. Психологічна допомога в організації професійного самовизначення старшокласників.....	101
Кухар С.Ю. Вплив механізмів психологічного захисту на стратегію поведінки студентів у конфліктних ситуаціях.....	104
Лисяк О.М. Психологічні особливості ціннісно-сміслової сфери особистості в юнацькому віці.....	107
Лонська Є.В. Особливості психокорекції депресивного стану жінок, що страждають від домашнього насильства.....	109
Мазяр В.М. Психологічні засоби релаксації школярів з депресивним станом.....	111
Максимов М.В. Роль музики у вирішенні проблем психологічної допомоги особистості.....	114
Мельник І.Я. Психологічні засади проблеми адаптації особистості.....	117
Мельник Ж.В. Вплив особистості сімейної історії психолога та психотерапевта на його роботу.....	119
Мешко Г.М. Емоційне вигорання педагога як показник стану його професійного здоров'я.....	121
Михальська С.А. Особливості організації корекційної роботи з комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільників.....	125
Михальчук Н.О. Діалогічна взаємодія школярів з іншомовним текстом в детермінації становлення їх суб'єктності.....	127
Осьмак Л.П. Змістовно-хронологічні особливості життєвої перспективи старшокласників.....	133
Павелків В.Р. Продуктивне розвивальне середовище як засіб формування позитивних стосунків підлітків з однокласниками.....	135
Пастушенко Л.А. Тренінг розвитку особистісно-значимого досвіду майбутніх практичних психологів.....	138
Перелигіна Л.А., Приходько Ю.О. Профілактика станів психоемоційної напруги у працівників системи МНС України.....	141
Пивоварчук Т.О. Основні чинники формування комунікативних умінь.....	143
Попіль М.І. Актуалізація особистісних якостей як чинник ефективності професійної діяльності медсестер.....	145
Пюра О.С. Особливості впливу комп'ютерних ігор на вияв агресивної поведінки у дітей підліткового віку.....	148
Репецька Т.Л. Психологічна допомога особам з суїцидальними намірами.....	151
Реуцький М.В. Психотерапевтична метафора у сучасному кінематографі (з досвіду впровадження програми «Психодраматичний кіносеминар»).....	153
Рикун А.А. Характеристика причин виникнення та основних стадій конфлікту.....	156
Романюк В.Л. Концепція якості життя та проблеми ортобіозу особистості.....	159
Романюк Л.В. Проблеми самооцінки і корекції функціональних станів особистості в умовах середньої школи.....	161
Рудюк О.В. Організація дослідження особистісно-сміслової детермінації переживання професійних криз у безробітних.....	162

Рудь Г.В. Особливості усвідомлення цінності власної особистості у юнацькому віці	166
Рябой Є.М. Психодинамічна психотерапія як засіб надання психологічної допомоги хворим на гіпертонію: спроба теоретичного обґрунтування	168
Славина Н.С. Розвиток емоційної сфери та вольових якостей дитини, як умова готовності до школи.....	170
Смалько М.Ф. Психологічна допомога особистості у професійній підготовці музиканта.....	172
Сокол І.А. Можливі аспекти психологічної допомоги у вирішенні завдань формування українського національного характеру старшокласників	175
Ставицька О.Г. Психологічні особливості продукування фонаційних компонентів невербальної комунікації	178
Скотна Н.С., Стець В.І. Ідентичність як необхідна складова та критерій психічного здоров'я.....	181
Турченко О.Ф. «Психодинамічна група» як фактор покращення процесу формування професійної самоідентифікації у студентів-психологів у вузі	184
Фрідріх А.В. Психолого-педагогічна проблема самовдосконалення особистості майбутнього педагога	188
Хворост М.Ю., Колесніченко О.С., Побідаш А.Ю. Психологічні особливості поведінки людей в екстремальних умовах та дії працівників мнс по наданню допомоги психічно постраждалим.....	190
Хомич Г.О., Руденко І.А. Психологічна допомога дітям, котрі перебувають в умовах тривалої деривації.....	192
Хомич І.С. Психологічна сутність уявлень дітей молодшого шкільного віку про відповідність власної поведінки нормам моралі.....	195
Хупавцева Н.О. Діалогічний підхід в освіті як необхідна складова розвитку суб'єктності школярів	198
Чорний М.М. Створення сприятливого мікроклімату в учнівському колективі як засіб психологічного супроводу у діяльності класного керівника.....	201
Чуйко О.В., Дунаєвська Ю.Е. Особливості працевлаштування випускників школи – інтернату для дітей, які потребують корекції розумового розвитку.....	204
Шиколенко Т.І. Психологічний супровід розвитку особистості та її образу «я» в дошкільному та молодшому шкільному віці	208
Яцюк Н.О. Розвиток рефлексивної культури в процесі фахової підготовки психологів.....	210
Відомості про авторів	213

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 41

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Кравчук В.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 25.10.2008 р. Підписано до друку 3.11.2008 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 33,25. Замовлення № 58/1 Наклад 300.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах
освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного
гуманітарного університету. Випуск 41. — Рівне: РДГУ, 2008. — 217 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні
аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів,
практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних
закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20